

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

ARKEOLOGISK OCH KULTURHISTORISK INVENTERING

RAPPORT UV ÖST 1999:6

Hålaveden Del 1

Tingstad, Rödebol, Månsabola och Lilla Morlejan

*Fastigheterna Tingstad, Månsabola och Lilla Morlejan
i Stora Åby socken, samt Rödebol i Ödeshögs socken,
samtliga Ödeshögs kommun, Östergötland*

Pia Nilsson

ARKEOLOGISK OCH KULTURHISTORISK INVENTERING

RAPPORT UV ÖST 1999:6

Hålateden Del 1

Tingstad, Rödebol, Månsabola och Lilla Morlejan

*Fastigheterna Tingstad, Månsabola och Lilla Morlejan
i Stora Åby socken, samt Rödebol i Ödeshögs socken,
samtliga Ödeshögs kommun, Östergötland*

Pia Nilsson

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Järnväggsgatan 8, 582 22 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

www.raa.se

Produktion och layout Britt Lundberg

Grafik Mari-Anne Grönwall, Lars Östlin

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriet Medgivande 94.0148

© 1999 Riksantikvarieämbetet

Rapport UV Öst 1999:6

ISSN 1404-0875

Innehåll

Inledning • 4

Syfte och metod • 4

Begrepp och förkortningar • 5

Tingstad, St Åby socken, Lysings härad • 5

Resultat av specialinventeringen • 8

Sammanfattning • 10

Rödebol, Ödeshögs socken, Lysings härad • 11

Resultat av specialinventeringen • 11

Sammanfattning • 16

Månsabola, Stora Åby socken, Lysings härad • 16

Resultat av specialinventeringen • 17

Sammanfattning • 19

Lilla Morlejan, Stora Åby socken, Lysings härad • 20

Resultat av specialinventeringen • 20

Sammanfattning • 22

Slutord • 23

Referenser • 24

Administrativa uppgifter • 24

Teckenförklaring • 24

Bilaga 1. Nyupptecknade UV-nummer • 25

Bilaga 2. Ändring av befintliga RAÄ-nummer • 35

Arkeologisk och kulturhistorisk inventering

Hålaveden

Tingstad, Rödebol, Månsabola och Lilla Morlejan

Inledning

På uppdrag av Länsstyrelsen genomförde Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst, en arkeologisk och kulturhistorisk inventering av fastigheterna Tingstad, Lilla Morlejan och Månsabola, Stora Åby sn, samt Rödebol i Ödeshögs socken, samtliga Ödeshögs kommun, Östergötland.

Inventeringen har utförts inom ramen för projektet Hålavedsbygden, vilket utgör ett samarbetsprojekt mellan Länsstyrelsens miljövårdsenhet och kulturmiljöenhet. Enligt projektbeskrivningen skall kunskap om de värdefulla natur- och kulturvärdena i bygdens odlingslandskap tagas fram, beskrivas och värderas. Projektet skall även utgöra en kunskapsbas för att sätta in Hålavedsbygden i ett nationellt och europeiskt sammanhang, samt genom kunskapsinsamling och kunskapspridning kunna bidra till bygdens bevarande och utveckling.

Utredningen berörde fyra fastigheter, med en sammanlagd yta av ca 5,5 km². Fastigheterna valdes ut i samråd med Länsstyrelsen (Hålaveden innehåller 158 fastigheter) i syfte att få en representativ bild av Hålavedsbygden, sett till de topografiska lägena och fastigheternas storlek och innehåll.

Ansvarig för inventeringen var Pia Nilsson som även sammanställt rapporten. I fältarbetet inom fastigheten Tingstad har även Anna Ulfhielm och Lars Z Larsson deltagit.

Syfte och metod

En arkeologisk och kulturhistorisk inventering syftar till att få kännedom om samtliga ovan mark synliga fornlämningar och möjliga fornlämningar. Dessutom att anteckna spår av senare tiders kulturlämningar, såsom kolbottnar, kolarkojor, tjärdalar, husgrunder etc.

De i rapporten beskrivna fastigheterna valdes ut i samråd med Länsstyrelsen. Därefter inleddes kart-, arkiv- och litteraturstudier för att dels få en samlad bild av det kända fornlämningsbeståndet och dels få en uppfattning om hur markanvändning och bebyggelse sett ut på de äldsta tillgängliga kartorna. En stor del av kartexcerperingen var redan gjord i Länsstyrelsens regi. Riksantikvarieämbetets fornminnesregister excerperades, vidare studerades ortnamns-litteratur och lantmäteriets äldsta kartor. Dessa kartor användes parallellt med nyare kartor, t ex Häradskartan och den äldre Ekonomiska kartan, för att bättre förstå förändring i markanvändning och bebyggelse samt att så långt det var möjligt datera exempelvis torplämningar och fossil åkermark. Kartorna visar de äldsta kända lägena för byar och gårdar och markerar lägen för kvarnar, broar och torp m m.

Efter förberedelsearbetet vidtog själva fältinventeringen. Kartorna är till god hjälp, men utan en noggrann inventering till fots skulle många områden och anläggningar förbli oupptäckta.

Begrepp och förkortningar

De fyra inventerade fastigheterna beskrivs under var sin rubrik. Även resultatet av specialinventeringen och sammanfattningen finns under dessa rubriker. Till varje fastighet hör en karta med tillhörande tabell. Samtliga nyupptecknade UV-nummer presenteras dessutom sockenvis sist i rapporten med sin fullständiga beskrivning (denna utgör underlag för tilldelningen av RAÄ-nummer).

För att undvika upprepningar redogör jag här kort för några begrepp och förkortningar som är gemensamma för de följande fyra rubrikerna.

RAÄ-nummer innebär att lämningen finns registrerad i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister. UV-nummer är ett sockenvis, löpande nummer som tilldelas nyupptecknade lämningar i avvaktan på att RAÄ-nummer skall erhållas. Övriga lämningar som inte skall antecknas i fornminnesregistret, utan endast i denna rapport, har fått löpande nummer. Dessa nummer beskrivs utförligare i texten under respektive fastighet.

Fast fornlämning betyder att lämningen är lagskyddad. Möjlig fornlämning betyder att lämningen sannolikt utgör en fornlämning och därmed bör utredas vidare, t ex med sökschaktsgrävning, om den skulle bli föremål för exploatering. Som fast fornlämning bedöms även t ex torplämningar, kvarnlämningar och övergivna åkrar under förutsättning att de kan beläggas (via kartor) till 1700-tal eller tidigare.

I tabellerna förekommer följande begrepp och förkortningar:

Benämning = RAÄ-nummer, UV-nummer eller löpande numrering.

Typ = Typ av anläggning, t ex grav, torplämning.

Källa = Var uppgiften är hämtad.

Inv = Inventering.

LMV = Lantmäterikarta.

Fr = Fornminnesregistret.

Status = Fast fornlämning/möjlig fornlämning/ej fornlämning.

Tingstad, St Åby socken, Lysings härad

Tingstad är beläget ca 5 km öster om Vätterns strand och ca 7 km söder om Ödeshög och utgör en ca 2,5 km² stor fastighet. Inom denna ryms idag fem gårdar och ett par hus. Höjden över havet varierar mellan 170 och 185 m. Tingstad valdes ut för sitt centrala läge i Hälavedsbygden, sin för Hälaveden stora yta och sitt namn (som antyder en viktig förhistorisk plats).

Inom fastigheten fanns före inventeringen fem registrerade fornlämningar. Dessa utgörs av RAÄ 311, domarring(?), RAÄ 314, fångstgrop, RAÄ 315, skålgropsförekomst(?), RAÄ 316, Likstenen samt RAÄ 317, stensättning. Samtliga i Stora Åby socken.

Namnet Tingstad nämns i skrift första gången år 1397, enligt Ortnamnsarkivet i Uppsala. Själva namnet Tingstad betyder tingsplatsen, och kan möjligen syfta på en förkristen samlingsplats (Franzén, 1982).

I det kuperade, barrskogsomgivna kulturlandskapet finns talrika spår av det äldre odlingslandskapet. Framför allt i den nuvarande skogs- och betesmarken har gamla odlingsytor, röjningsröseområden och torplämningar bevarats. Storskifteskartan från år 1784 (akt 52, St Åby sn) samt laga skifteskartan från år 1878 (akt 242, St Åby sn) har använts flitigt vid fältinventeringen i syfte att så långt det är möjligt åldersbestämma lämningarna och se vad som återstår av 1700-talets odlingslandskap.

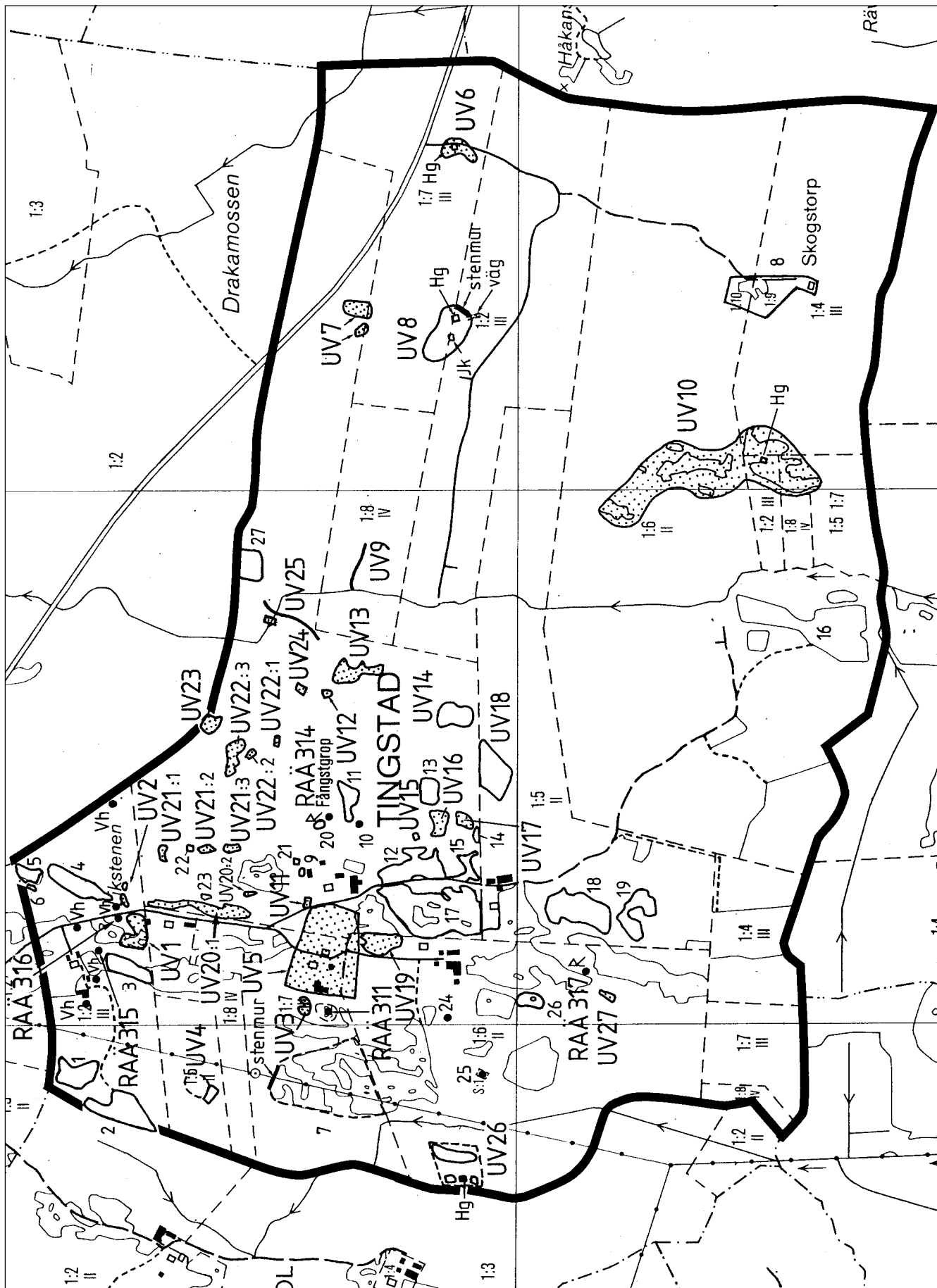

Fig 1. Utdrag ur Ekonomiska kartans blad 7E 9g Harsbol (074 96), med utredningsområdet och samtliga berörda lämningar markerade. Skala 1:10 000.

Benämning	Typ	Källa	Status
RAÄ 311	Domarring?	Fr	Möjlig fornlämning
RAÄ 314	Fångstgrop?	Fr	Fast fornlämning
RAÄ 315	Skålgropsförekomst? (2 skålg)	Fr	Ej fornlämning
RAÄ 316	Likstenen	Fr	Ej fornlämning
RAÄ 317	Stensättning?	Fr	Fast fornlämning
UV 1	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 2	1) Fossil åkermark 2) Fossil? åkermark	LMV, Inv LMV, Inv	Fast fornlämning Möjlig fornlämning
UV 3	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 4	Fossil åkermark	LMV, Inv	Möjlig fornlämning
UV 5	By/gårdstomt	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 6	Torplämning	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 7	Torplämning	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 8	Torplämning	Inv	Möjlig fornlämning
UV 9	Väg/vallanläggning	Inv	Ej fornlämning
UV 10	Torplämning	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 11	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 12	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 13	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 14	Torplämning	Inv	Möjlig fornlämning
UV 15	Fossil åkermark	LMV, Inv	Möjlig fornlämning
UV 16	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 17	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 18	Torplämning	LMV, Inv	Möjlig fornlämning
UV 19	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 20	1) Fossil åkermark 2) Fossil åkermark	LMV, Inv LMV, Inv	Fast fornlämning Fast fornlämning
UV 21	1) Fossil åkermark 2) Fossil åkermark 3) Fossil åkermark	LMV, Inv LMV, Inv LMV, Inv	Fast fornlämning Fast fornlämning Fast fornlämning
UV 22	1) Fossil åkermark 2) Fossil åkermark 3) Fossil åkermark	LMV, Inv LMV, Inv LMV, Inv	Fast fornlämning Fast fornlämning Fast fornlämning
UV 23	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 24	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 25	Kvarnlämning	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 26	Torplämning	Inv	Möjlig fornlämning
UV 27	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
1	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
2	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
3	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
4	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
5	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
6	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
7	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
8	Torpet Skogstorp	LMV, Inv	Ej fornlämning
9	Röjd yta	Inv	Ej fornlämning
10	Grindstolpe av sten	Inv	Ej fornlämning
11	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
12	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
13	Fd Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
14	Fd Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
15	Fd Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
16	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
17	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
18	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
19	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
20	Röjd yta	LMV, Inv	Ej fornlämning
21	Röjd yta	LMV, Inv	Ej fornlämning
22	Röjd yta	Inv	Ej fornlämning
23	Fd åker	Inv	Ej fornlämning
24	Jordkällare	Inv	Ej fornlämning
25	Vattenhål	Inv	Ej fornlämning
26	Damm	Inv	Ej fornlämning
27	Fd Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning

Resultat av specialinventeringen

Förhoppningen var att Tingstad skulle visa sig innehålla flera förhistoriska gravar, och att platsen därigenom skulle styrka sin historia som förkristen samlingsplats. Detta skedde inte, några flera gravar kunde inte upptäckas. Dessutom måste ett stort frågetecken sättas för om den registrerade domarringen, RAÄ 311, verkligen utgör en fornlämning. Den har sedan tidigare ett frågetecken i fornminnesregisterets beskrivning.

Vad som däremot fanns rikligt representerat i Tingstad var torpmiljöer och fossil åkermark. Ett nyare torp, Skogstorp, och sju torplämningar registrerades. Av torplämningarna utgör tre stycken fasta fornlämningar eftersom de finns dokumenterade på 1784 års karta. De övriga är möjliga fornlämningar. 17 områden med fossil åkermark antecknades, av dessa utgör 15 fasta fornlämningar och två möjliga fornlämningar. Tingstads bytomt registrerades även den som en fast fornlämning, UV 5. Den ligger idag främst i betesmark och inga husgrunder kunde iakttas. Vidare finns en kvarnlämning (fast fornlämning) och en väg/vallanläggning (ej fornlämning) inom fastigheten.

Samtliga lämningar redovisas i tabellen på sid 9. Nedan följer en beskrivning av varje område eller lämning med löpande nummer. Samtliga beskrivningar för nyupptecknade UV-nummer finns som en bilaga sist i rapporten.

1 Åker

Fortfarande till största delen 1784 års utsträckning. De västra kilarna används dock ej idag, utan ingår i betesmarken. I åkern ligger ett impediment med ett imponerande odlingsröse. Det har närmast kallmurade sidor och en rest sten i centrum.

2 Åker

Åkerns flikiga kanter (på 1784 års karta) är idag borta. Den nordligaste, långsmala delen är kvar. Odlingsstenen är slängd utanför kanterna. Enstaka röjningsrösen ligger utanför nuvarande åker. De är inte av hackerörstyp, men visar möjligen kanten på en tidigare utsträckning av åkern.

3 Åker

Åkerns utsträckning är densamma som på storskifteskartan, men de på storskifteskartan markerade två blocken är borttagna.

4 Åker

Idag har åkern en längre utsträckning åt söder jämfört med storskifteskartan.

5 Fd åker

Spår av 1700-talets åker utanför nuvarande åkers gräns. De flikiga, nu ej brukade, små partierna ligger nu i betesmark. Flikarna markerade på kartan.

6 Åker

Långsmal åker, 18x5 m (NNO-SSV). Finns ej på ss-kartan, men dyker upp på laga skifteskartan från år 1878. I söder hak längs kanterna, i norr till öster avslutande med terrasskant. Röjningssten slängd längs kanten.

7 Åker

Här finns på 1784 års karta många små åkrar inom området. Dessa är sammanslagna nu för att kunna brukas effektivare. Inga spår finns kvar efter de enskilda små tegarna. Stenmur, ca 40 m lång, i norra kanten.

8 Torp

Skogstorp. Välskött torp. Finns ej med på 1784 års storskifteskarta, men på gamla ekonomiska kartan (1945). Inom torpets ägor finns röjningsrösen och stenmurar. Torpets ägor sköts väl och brukas idag.

9 Röjd yta

Plan, svagt N-sluttande yta, ca 10x10 m st. Röjningssten lagd utanför N kanten. Ytan ger ett sentida intryck.

10 Grindstolpe

Grindstolpe av sten, ca 1,5 m h, 0,4 - 0,6 m st nedtill, avsmalnande uppåt. Lutar svagt åt SSO. Uppallad med stenar längs S sidan.

11 Fd åker

Nu skördas möjligen hö här, men främst används marken som skogsbete. Svagt S-sluttande terräng. Åt S avslutas ytan med ett grunt dike och i Ö med terrasskant. Inom ytan finns enstaka, tämligen stora röjningsrösen oftast i anslutning till markfasta block, men huvudsakligen ligger röjningsstenen utanför kanterna. Åkern finns med på laga skifteskartan från år 1878.

12 Åker

Åker där 1784 års åker ingår. Den äldre åkern var dock betydligt flikigare än dagens utformning.

13 Fd åker

Nu hagmark/skog. Åkern finns inte markerad på 1784 års storskifteskarta, men på 1878 års laga skifteskarta. Röjningssten lagd på markfasta block.

14 Fd åker

Nu skog/hagmark. Röjningssten samlad i mitten av ytan och längs kanten. Åkern finns på 1878 års laga skifteskarta.

15 Fd åker

Här ryms en åker från 1784 års storskifteskarta, men senare åkerform är större och sträcker sig mycket längre åt Ö. Röjningsrösen längs kanterna och i mitten. Nu hagmark.

16 Åker

Åker, i vars N del 1784 års åker ingår som del. Kan dock ej särskiljas från åkern som helhet.

17 Åker

Många små 1700-talsåkrar ingår här i större, modern åker.

18 Åker

Många små 1700-talsåkrar ingår här i större, modern åker.

19 Åker

Två sammanhängande åkrar vars utseende sammanfaller väl med markeringen från 1784. Den västra åkern var tidigare flikigare åt V, men flikarna är bortodlade idag.

20 Röjd yta

Ytan är ca 20x10 m st och är lågt belägen, dess östra kant ligger intill sumpmark. Den västra kanten ligger intill en backe. Norra och östra kanten terrasserad och i väster ett hak. Röjningsrösen finns ställvis runtom, dock företrädesvis på den östra kanten. Finns inte med på storskifteskartan. Sentida.

21 Röjd yta

Ytan är ca 10x10 m st. I den SV kanten finns ett berg, N kanten en terrass, i Ö finns röjningsrösen. Finns inte med på storskifteskartan. Syns på 1878 års laga skifteskarta.

22 Röjd yta

Ytan är ca 8x8 m st och ligger mellan två bergklackar. Finns inte med på storskifteskartan men både norr och söder om denna yta finns röjda ytor från 1700-talet (UV 21).

23 Fd åker

Ytan är ca 30x12 m st. I västra kanten ett berg och i öst en terraskant. Ställvis röjningssten runt kanterna.

24 Jordkällare

Jordkällaren är 7x6 m stor (140 - 340 gon) och 1,5 - 2 m h. En öppning finns åt NV. Jordkällaren är uppbyggd av kallmurad sten och taket är gjort av flata stenar och täckt med torv.

25 Vattenhål

Vattenhål, ca 5 m i diameter. Ett trästaket med taggtråd finns runt om. Ligger inom en samfällighet.

26 Damm

Damm, ca 50x20 m stor (N - S), sentida.

27 Fd åker

Nu skogsmark. Ytan omgärdas av en magnifik stenmur. Den är 1 - 1,5 m h, 1 - 1,5 m br och av 0,2 - 1 m st stenar. Muren är delvis övermossad. Murens norra del är 55 m l, den östra delen är ca 32 m l och den västra delen är ca 20 m l. Åkerns södra kant avslutas med ett tydligt åkerhak samt har mindre röjningsrösen utanför kanten. Åkern finns med på 1878 års laga skifteskarta.

Sammanfattning

Det bestående intrycket från Tingstad är den överväldigande mängden små åkerytor från 1700-talet (eller möjligen tidigare) som ännu går utmärkt att se i den välbetade hagmarken och i skogs- och skogsbetesmarken. Dessutom finns flera mycket fina torpmiljöer. Rytortorpet, UV 10, förtjänar att nämnas speciellt. Här finns förutom grunder även flera små, flikiga åkrar i skogen norr om torpet. De går ännu lätt att hitta med utgångspunkt från 1784 års storskifteskarta, trots trädplantering och begynnande förskogning. Ytterligare en speciell miljö utgörs av UV 8. Detta är också en torpmiljö. Här finns husgrund, källargrund, stenmur samt en stensatt väg som leder ut i sankmarken. En kvarnlämning bör också nämnas. Kvarnen finns på 1784 års karta, och rester går ännu att se.

Tingstad nämns enligt Ortnamnsarkivet i Uppsala första gången i skrift år 1397. Namnet betyder tingsplatsen och syftar möjligen på en förkristen samlingsplats.

Inför specialinventeringen fanns fem lämningar antecknade i fornminnesregistret. Dessa har nu fått sällskap av 27 UV-nummer (varav 20 utgör fasta fornlämningar) och 27 lämningar som inte utgör fornlämningar men är av intresse för Tingstads kulturhistoria.

Rödebol, Ödeshögs socken, Lysings härad

Rödebol ligger drygt 4 km söder om Ödeshög och ca 2 km öster om Vättern. Fastigheten är utvald därför att den innehåller mycket sankmark, är liten, bara ca 0,5 km², saknar tidigare kända fornlämningar och slutligen pga att den utgör ett exempel på ett -bolnamn.

Bebyggelsenamn med slutleden -bol ("gård", "nybygge") är i Östergötland främst representerade i skogssocknarna St Åby och Ödeshög. Gårdarna med dessa namn finns inte omnämnda i medeltida handlingar, vilket tyder på en relativt sen etablering. (Franzén. 1982).

Enligt Ridderstad har Rödebol ägts av Brahesläkten (Ridderstad 1918) innan den överläts till kronan.

Rödebol nämns enligt Ortnamnsarkivet i Uppsala första gången i skrift år 1550, då avsågs ett kronotorp.

Husen består idag av fina, välbevarade träbyggnader, dock med plåttak. Runt fastighetsgränsen löper en närmast helt förfallen trädgårdsgård. Gården används endast som sommarbostad. Runt gården ligger ett vackert, men igenväxande odlingslandskap. Åkrarna närmast gården hålls öppna genom att grannar skördar hö där. Det finns inga betande djur på fastigheten. Trakten är viltrik, både räv och älg visade sig vid fältinventeringen.

Fastigheten innehåller tämligen stora inslag av sankpartier. Vid inventeringstillfället var de till stor del vattenfyllda. Naturen är bitvis ganska dramatisk med stora flyttblock balanserade på uppskjutande, kala bergsryggar.

Ägorna innehåller en stor mängd smäröjningar som inte direkt kan tolkas som åkrar, bl a längst i norr. Här finns spridda röjningsrösen av sentida karaktär, dock utan att man kan ana några åkerformer.

De flesta tidigare åkrarna är nu helt övergivna. De går fortfarande att hitta med hjälp av Häradskartan, Lysings härad år 1881 och den gamla Ekonomiska kartan, år 1948.

Området ger inget förhistoriskt intryck. Inga lämningar finns antecknade i fornminnesregistret.

Resultat av specialinventeringen

Inga fornlämningar fanns antecknade inom fastigheten Rödebol inför inventeringen. Nu har åtta områden tilldelats UV-nummer, samtliga avser möjliga fornlämningar. De utgörs av olika typer av fossil åkermark med svarbedömd ålder. Åkeryornas och röjningsrösenas utseende gör det dock troligt att de är av 1700-talsursprung eller äldre, möjligen medeltida. Åldern har inte kunnat styrkas med hjälp av äldre kartor, eftersom användbara sådana saknas.

Några förhistoriska lämningar såsom gravar eller hackerör noterades inte inom Rödebols ägor.

Vidare antecknades 22 nummer som beskriver åkrar som övergivits i senare tid, vägar som tagits ur bruk, grindstolpar etc. Dessa är inte fornlämningar i lagens mening, men har ändå mycket att berätta om Rödebols historia.

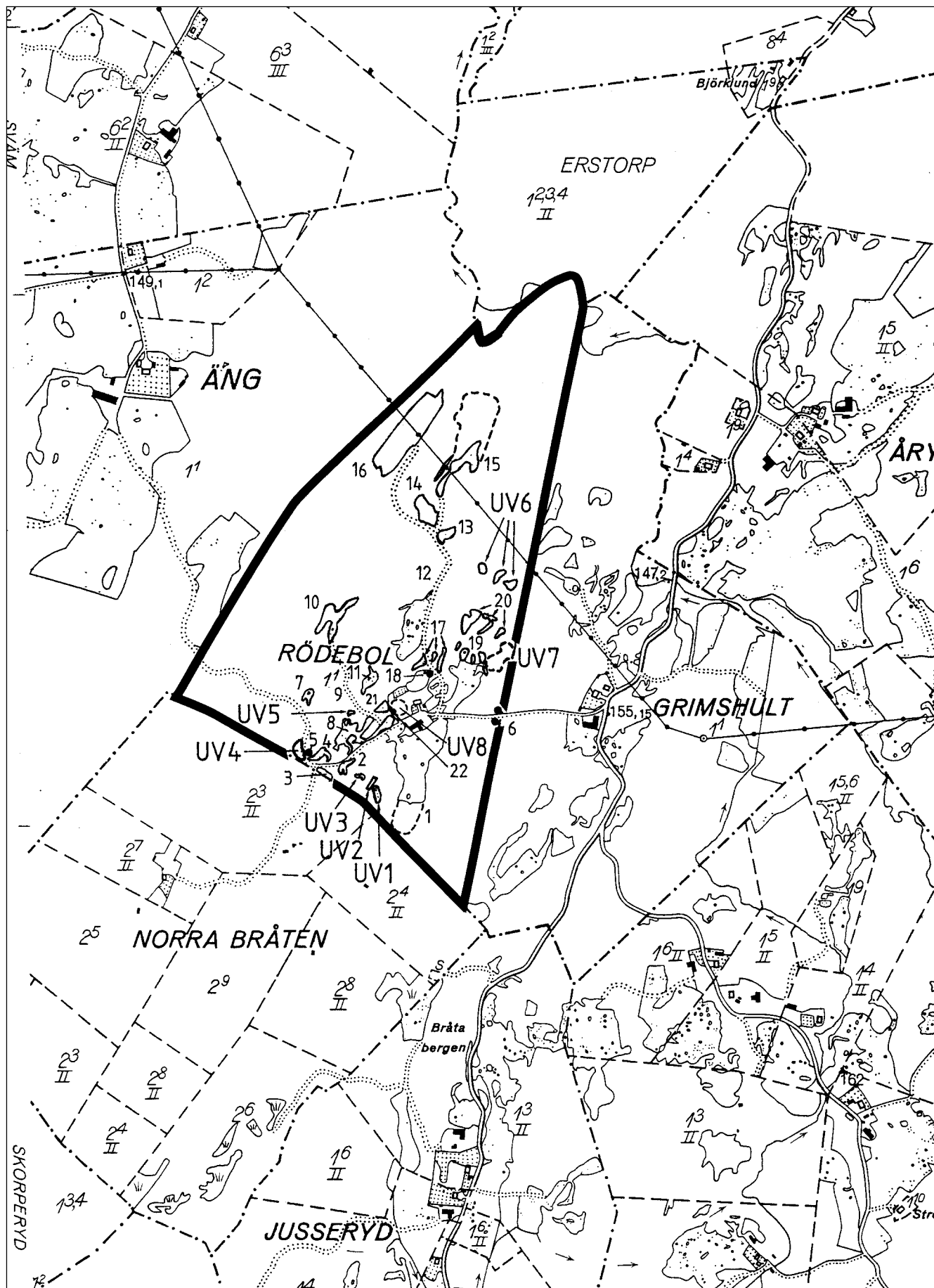

Fig 2. Utdrag ur den Ekonomiska kartans blad 8E Og Visjön (084 06), med utredningsområdet och samtliga berörda lämningar markerade. Skala 1:10 000.

Efter den kortfattade tabellen följer nedan en något utförligare beskrivning av varje område eller lämning med löpande nummer. Samtliga beskrivningar för nyupptecknade UV-nummer finns som en bilaga sist i rapporten.

Benämning	Typ	Källa	Status
UV 1	Fossil åkermark	LMV, Inv	Möjlig fornlämning
UV 2	Fossil åkermark	Inv	Möjlig fornlämning
UV 3	Fossil åkermark	LMV, Inv	Möjlig fornlämning
UV 4	Fossil åkermark	Inv	Möjlig fornlämning
UV 5	Fossil åkermark	Inv	Möjlig fornlämning
UV 6	Fossil åkermark	LMV, Inv	Möjlig fornlämning
UV 7	Fossil åkermark	Inv	Möjlig fornlämning
UV 8	Fossil åkermark	Inv	Möjlig fornlämning
1	Fd åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
2	Fd åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
3	Fd åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
4	Fd åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
5	Grindstolpe av trä	Inv	Ej fornlämning
6	Grindstolpar av trä	Inv	Ej fornlämning
7	Fd åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
8	Fd åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
9	Väg	LMV, Inv	Ej fornlämning
10	Fd åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
11	Fd åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
12	Väg	LMV, Inv	Ej fornlämning
13	Fd åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
14	Fd åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
15	Fd åkrar	LMV, Inv	Ej fornlämning
16	Ång?	LMV, Inv	Ej fornlämning
17	Fd åkrar	LMV, Inv	Ej fornlämning
18	Grindstolpe av sten	Inv	Ej fornlämning
19	Fd åkrar	LMV, Inv	Ej fornlämning
20	Fd åkrar	Inv	Ej fornlämning
21	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
22	Jordkällare	Inv	Ej fornlämning

1 Fd åker

Sydligaste, nu övergivna, spetsen av en annars brukad åker. Nu skogsmark. Ytan finns med på Häradskartan, 1881, men inte på den Ek kartan från 1948. Sankare mark med ojämn yta. Gott om större stenar kvar i markytan. En del röjningssten ligger uppe på block.

2 Fd åker

Övergiven åker, nu skogsmark. Väl stenröjd, plan yta. Röjningsstenen ligger i en vall mellan de två södergående flikarna samt i mindre rösen längs kanten. Åkern förefaller brukad i sen tid, i röjningsstensvallen ligger även delar av stora block. I söder gränsar åkern till ett mindre, sankt parti. Åkerytan växer sakta igen med unga lövträd, men ännu syns åkern tydligt. Åkern finns med både på Häradskartan och den äldre Ekonomiska kartan.

3 Fd åker

Övergiven åker, ligger nu i skogsmark (unga lövträd). Väl stenröjd, plan yta där röjningsstenen ligger utanför kanten. Ytan avslutas med tydligt hak i nordost och med en svag terrasskant i sydväst. Åkern finns med på Häradskartan år 1881 men inte på Ekonomiska kartan år 1948.

4 Fd åker

Övergiven åker, nu skogsmark (unga lövträd). Väl stenröjd, plan yta med röjningsstenen lagd längs kanten, i anslutning till block och stora stenar. Igenväxande yta, men fortfarande tydlig. Avslutas till stora delar med hak. Åkern finns med på den äldre Ekonomiska kartan.

5 Grindstolpe av trä

Gångjärnen är fortfarande kvar.

6 Två grindstolpar av trä

De är i mycket dåligt skick.

7 Fd åker

Övergiven åker, nu skogsmark. Plan, väl stenröjd yta, som avslutas av flacka terrasskanter. Röjningsstenen ligger i rösen (delvis övermossade) både inom åkern och längs kanten, ofta i anslutning till stora stenar och block. Åkern förefaller brukad i senare tid. Den växer nu igen med unga lövträd. Åkern finns med både på Häradskartan och den äldre Ekonomiska kartan.

8 Fd åker

Övergiven åker, nu skogsmark. Plan, småflikig och väl stenröjd yta. Enstaka röjningsrösen inom åkerytan, främst i anslutning till block. Övrig röjningssten ligger i vallar och rösen längs kanten. Bland röjningsstenen ligger även delar av stora stenar och block. Åkern avslutas ställvis med tydliga hak. Förefaller övergiven i senare tid, har inte börjat växa igen. Åkern finns med både på Häradskartan och den äldre Ekonomiska kartan.

9 Väg

Övergiven brukningsväg, utgörs nu av en viltstig. Den södra delen av vägen (finns på 1948 års Ekonomiska karta) går ej att finna idag.

10 Fd åker

Övergiven åker, nu skogsmark (blandskog). Röjningsstenen är dels samlad på ett par impediment på åkerytan, dels lagd vid kanten, då främst i form av rösen i anslutning till större stenar och block. Inslag finns även av flackastensamlingar. Åkern begränsas av ganska tydliga hak. Åkern har inte börjat växa igen ännu. Ytan finns med på Häradskartan och den Ekonomiska kartan år 1948.

11 Fd åker

Övergiven åker, nu skogsmark. Tämligen plan, väl stenröjd yta. Röjningsstenen ligger på ett par mindre impediment på åkern samt längs kanten, då delvis i form av rösen. Röjningsstenen är allt från små plockstenar till block. Åkern finns med på Häradskartan och den Ekonomiska kartan år 1948.

12 Väg

Övergiven brukningsväg. Används nu främst av vilda djur. Den södra delen av vägen (ej markerad som nr 12) används fortfarande. Vägen finns med på den Ekonomiska kartan år 1948.

13 Fd åker

Övergiven åker, nu skogsmark (blandskog). Plan, väl stenröjd yta. Röjningsstenen lagd längs kanten, ibland i form av rösen. Diken längs V och Ö kanten. Ytan har börjat slyta igen. Åkern finns med på Häradskartan och den Ekonomiska kartan år 1948.

14 Fd åker

Övergiven åker, ca 50x10 - 30 m st (NV-SÖ), innehållande spridda röjningsrösen. Dessa är vanligen 1,5 - 3 m i diam och 0,3 - 0,6 m h av 0,2 - 0,4 m st stenar. Närmast av torprösekaraktär. Åkerytan är ojämn och är inte röjd från de större stenarna. Inom det beskrivna området finns på Häradskartan en smal åker markerad, men denna kan inte särskilt urskiljas. Ytan igenväxande och ganska svåravgränsad.

15 Fd åkrar

Två övergivna åkrar, angivna på Häradskartan och den Ekonomiska kartan, 1948. De ligger nu i skogsmark och börjar buska igen. Ytan är tuvig och ojämn, men väl stenröjd. Röjningsstenen ligger i rösen längs kanten. Ställvis synliga åkerhak.

Norr om dessa åkrar är på kartan instreckat ett större område. Här syns inga tydliga åkerformer, utan området består av spridda röjningsrösen. Dessa ligger ibland på stora avstånd från varandra. De ger inget ålderdomligt intryck. Området kanske kan utgöras av en övergiven äng eller betesmark? Markytan är tuvig och utgörs av ung granplantering.

16 Äng?

Övergiven yta (äng?) som finns markerad på den Ekonomiska kartan från år 1948 men inte på Häradskartan från år 1881. Hela ytan stod vid besiktningstillfället under vatten.

17 Fd åkrar

Tre övergivna åkerytor, nu belägna i skogsmark. Smala, väl stenröjda åkerytor med tydliga hak. Röjningsstenen ligger i form av rösen längs kanten, ofta i anslutning till större stenar och block. Längs den östra åkerns östra kant ligger röjningsstenen som en vall. Även större stenar är borttagna ur åkrarna. Åkrarna finns både på Häradskartan och den äldre Ekonomiska kartan.

18 Grindstolpe

Grindstolpe av sten, belägen 2 m väster om brukningsvägen. Stolpen är ca 1,1 m h, 0,5 m br och 0,2 - 0,35 m tjock. Två borrhål finns i den södra sidan.

19 Fd åkerflikar

Fem små övergivna, men fortfarande tydliga, flikar av en i övrigt använd åker. Ytorna är väl stenröjda. Röjningsstenen, som även innehåller delar av stora block, ligger på impediment och längs kanterna. Mängder av röjningssten finns även mellan och utanför ytorna. Samtliga flikar finns med både på Häradskartan och den äldre Ekonomiska kartan.

20 Fd åkrar

Tre övergivna åkrar, nu i skogsmark (ung granplantering på den västra åkern). Ytorna är plana och väl stenröjda samt med tydliga begränsningar, oftast i form av hak. Den västra åkern förefaller övergiven i sen tid. De övriga är mer diffusa till karaktären. Röjningssten finns här i alla storlekar längs kanterna, ibland i form av rösen.

21 Fd åker

Åker, övergiven i senare tid. Något ojämn yta, väl stenröjd. Ett par block ligger kvar centralt i åkern, medan övrig röjningssten ligger längs kanten. Tydliga åkerhak. Åkern är nu på väg att buska igen. Området gränsar till vattenfylld sankmark i nordväst. Åkern finns både med på Häradskartan och den äldre Ekonomiska kartan.

22 Jordkällare med plåttak

Sammanfattning

Rödebol är idag en vacker gård, belägen i ett igenväxande odlingslandskap. De små tegarna i skogsmarken kan ännu urskiljas, men detta blir snart allt svårare. Inga djur betar på markerna, utan det enda som hjälper till att hålla ägorna öppna är grannars höskörd på de större åkrar som ligger närmast norr och söder om själva gården.

Rödebols historia sträcker sig åtminstone tillbaka till 1500-talet. Namnet nämns i skrift första gången år 1550, då Rödebol var ett kronotorp. Enligt Ridderstad ägde Brahesläkten torpet innan det överläts till kronan.

Spåren av de tidiga åkrarna ligger sannolikt i de små tegar som nu hamnat på undantag i skogsmarken. Åtta områden med fossil åkermark finns nu antecknade, de utgör samtliga möjliga fornlämningar (UV 1 - UV 8). De har inte förhistorisk karaktär, men kan ha sitt ursprung i Rödebols tidiga historia. Inga äldre, användbara kartor finns. Detta betyder att åkrarna inte med kartornas hjälp kan konstateras vara etablerade under 1700-talet eller tidigare och därigenom bedömas som fasta fornlämningar.

Ett par grindstolpar vid fastighetsgränsen är ännu bevarade, liksom avsnitt av äldre brukningsvägar i skogen. Vägarna utgör nu till största delen viltstigar.

Det är intressant att se hur väl Häradskartan från år 1881 och den Ekonomiska kartan från år 1948 stämmer överens. De flesta små åkrarna finns på båda kartorna, ingen större sammanslagning har skett. Sedan sker en omfattande igenläggning av åkermark fram till den nya Ekonomiska kartan (rekognosceringen skedde 1981). Här finns bara ett område upptaget som åker, och det är den åker som ligger söder om gården. Resultatet av gårdens stillsamma tillvaro har blivit att man fortfarande har en god överblick över ett 1700 - 1800-tals odlingslandskap med sina smala och flikiga små tegar. Risker är nu att skogen tar över och gör de små odlingsytorna osynliga.

Månsabola, Stora Åby socken, Lysings härad

Fastigheten Månsabola 1:1 ligger i Ödeshögs norra skogsbygd, ca 8 km öster om Vättern och ca 5 km sydost om Ödeshög, och har en areal på ca 0,5 km². Månsabola är utvalt därför att den är nordligt belägen i Hålaveden, är en variant på -bolnamn ("gård", "nybygge") och därför att här finns en stenåldersindikation i form av en upphittad flintspets.

Naturen är här småkuperad med inslag av berg i dagen och partier med sankmark. Barrskogen överväger. Månsabolas ljusa, öppna och välhävdade inägor utgör en vacker kontrast till den steniga och bergiga granskogen.

Innan inventeringen fanns ett nummer antecknat i fornminnesregistret, nr 88, St Åby sn, lösfynd av en flintspets.

Månsabola nämns enligt Ortnamnsarkivet i Uppsala första gången i skrift år 1577. Namnet skrevs då Månsaboll.

Den äldsta tillgängliga kartan var akt 8, Stora Åby socken, en arealavmätning från år 1706. Kartan visar den dåvarande utsträckningen av åker och äng, och har varit mycket användbar vid fältinventeringen.

Resultat av specialinventeringen

Det visade sig att 1706 års åkrar fortfarande används, men deras omfattning ser lite annorlunda ut idag. De små, avgränsade åkrarna ingår idag i större enheter. Endast vid ett tillfälle kunde den äldre ytan ses i sin närmast ursprungliga form, se nr 4 på karta 3. Åkern används fortfarande och betecknas därför inte som fornlämning. Åkern har rejäla röjningsrösen i kanterna, gärna vid jordfasta block/bergsklackar.

Röjningsrösen av obestämbart, men ofta yngre, datum finns rikt representerade på markerna. Ofta ligger de på impediment mellan och i åkrarna, eller längs åkerkanterna.

Månsabola hyser två torplämningar:

Källyckan

I södra delen finns Källyckan, UV 28, St Åby sn, en hagmark som tidigare varit ett torpområde. Husgrunden med spismursröse är fortfarande tydligt urskiljbart och dessutom skyltat av Ödeshögs hembygdsförening. Hagen med torplämningen är till stor del omgärdad av en äldre trögärdesgård. Inom hagen finns röjningsrösen, ibland av ansenlig storlek. Enligt skylten revs husen 1872.

Stötatorpet

I fastighetens norra spets ligger nästa torplämning, Stötatorpet, UV 29, St Åby sn. En anslående vacker och välbevarad torpmiljö. Intrycket beror på att marken fortfarande sköts väl. Ägaren Sten Dalhög skördar hö här. Själva torpgrunden med spismursröse är fortfarande synlig, den riskerar dock att buskas igen. Spår efter ytterligare en husgrund finns omedelbart invid torpgrunden. Vidare finns ett par grunder ca 16 m åt väster och en jordkällare utan tak i områdets nordöstra del. Ett rejält röjningsröse ligger centralt i området, övrig röjningssten är lagd längs den röjda markens kanter, i rader eller rösen. Även denna torpruin är skyltad.

Jag fick en uppgift om att en stenyxa hittats strax norr om bostadshuset. Månsabolas ägare Sten Dalhög uppgav att det var en yxa utan skafthål. Den lär fortfarande finnas på Östergötlands Läns museum dit den lämnats för att om möjligt tidsbestämmas. Fyndet har tilldelats nr UV 32, St Åby sn. Sten Dalhög berättade också att den tidigare registrerade flintspetsen, RAÄ 88, nu är helt sönderslagen och sannolikt bortslängd.

Månsabolas gamla tomt registrerades, UV 43. Tomten finns angiven på 1706 års karta och sammanfaller väl med nuvarande gårdsplats.

Vidare registrerade jag ett möjligt gravfält, UV 30, St Åby sn. Här finns minst sex små, 2 - 3 m i diameter, enskiktade och flackastensättningar. En av dem ligger i en cirkelformad fördjupning i en bergsklack. Ett frågetecken måste dock fogas till beskrivningen. Dessa anläggningar kan utgöra ålderdomliga röjningsrösen. Mot detta talar stenmaterialets ringa storlek, 0,15 - 0,35 m, samt att stenarna är lagda endast i ett skikt. Även läget i terrängen är lämpligt för gravar, ett flackt krön i hagmarken. Mot gravteorin talar att stenarna ofta ligger löst, detta kan sannolikt förklaras med att berget här är ytligt.

Liknande rösen finns längre åt söder, UV 31, St Åby sn. Här har jag tolkat anläggningarna som röjningsrösen av ålderdomlig karaktär (hackerörstyp). De innehåller mer sten, de är väl packade och nedsjunkna. De är också rejält övermossade, huvudsakligen i kanterna. Inom området kan även skönjas en röjd yta med ställvis iakttagbara åkerhak.

Varken området för gravfältet eller den fossila åkermarken finns angivet som åker på någon tillgänglig karta. De har pga sitt utseende bedömts utgöra fasta fornlämningar. De båda torplämningarna är möjliga fornlämningar.

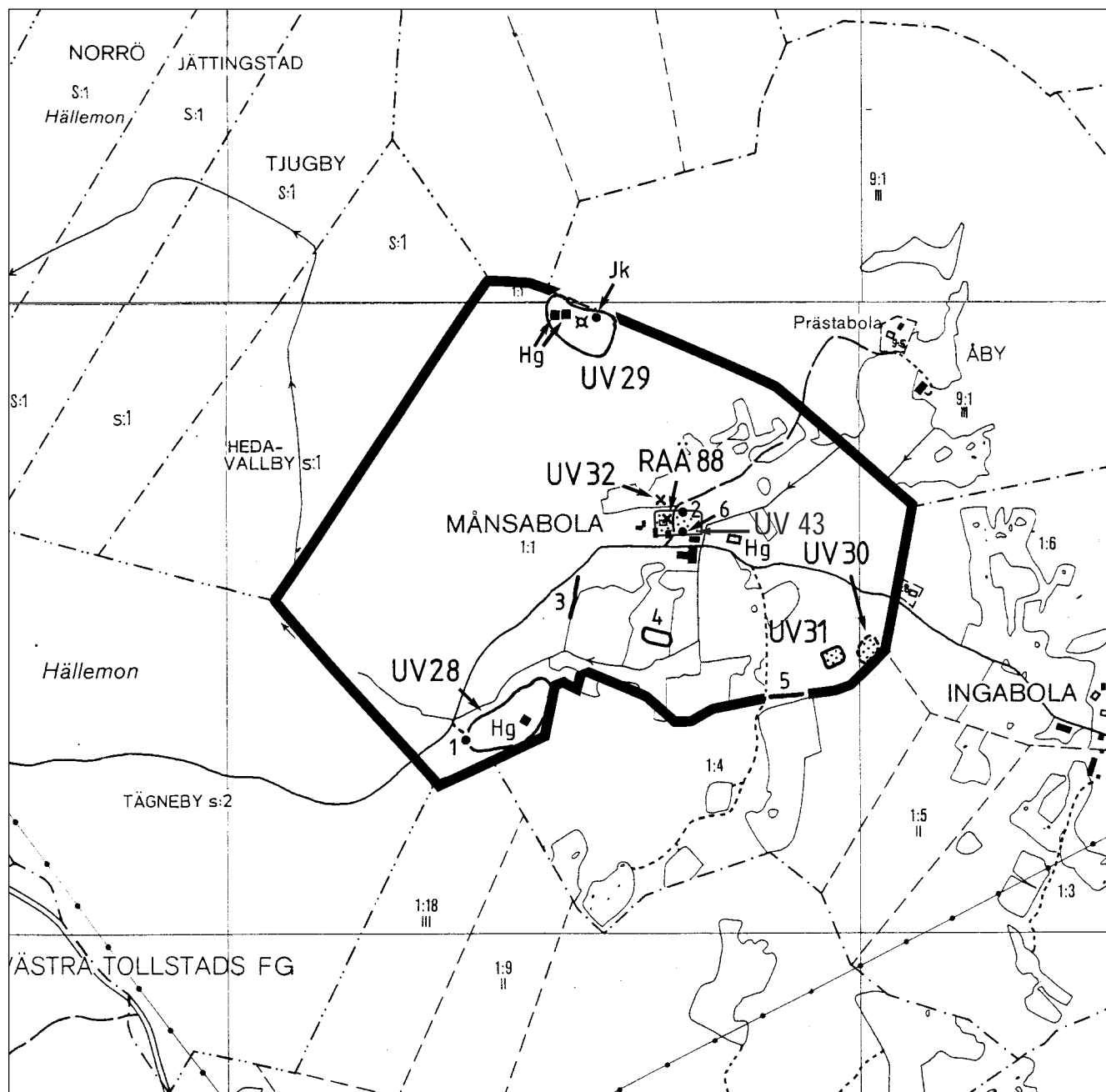

Fig 3. Utdrag ur den Ekonomiska kartans blad 8E 0h Bonderyd (084 07), med utredningsområdet och samtliga berörda lämningar markerade. Skala 1:10 000.

Benämning	Typ	Källa	Status
RAÄ 88	Lösfynd, flintspets	Fr	Ej fornlämning
UV 28	Torplämning	Inv	Möjlig fornlämning
UV 29	Torplämning	Inv	Möjlig fornlämning
UV 30	Gravfält	Inv	Fast fornlämning
UV 31	Fossil åkermark	Inv	Fast fornlämning
UV 32	Fyndplats, stenyx	Inv	Ej fornlämning
UV 43	By/gårdstomt	LMV, Inv	Fast fornlämning
1	Grindstolpe av sten	Inv	Ej fornlämning
2	Grindstolpe av sten	Inv	Ej fornlämning
3	Stengärdesgård	Inv	Ej fornlämning
4	Åker	LMV, Inv	Ej fornlämning
5	Trägärdesgård, ny	Inv	Ej fornlämning
6	Jordkällare	Inv	Ej fornlämning

Sammanfattning

Månsabolas välhävde odlingslandskap är förutom sin skönhet intressant på flera sätt. Det är idag ovanligt med en gård som sköts på detta traditionella sätt, t ex hålls de tidigare torpens åkrar fortfarande öppna genom bete och höskörd. Kor betar på ägorna och bevarar de öppna markerna så att äldre lämningar som röjningsrösen och grunder fortfarande syns tydligt.

Månsabolas historia verkar ha inslag redan från förhistorisk tid. Vi har två fynd som kan vara från stenåldern, en flintspets och en stenxyxa. Dessa kan vara tecken på att området tidigt har använts för bosättning i någon form (såsongvis?, permanent?), eller att kringströvande jägare tillfälligt vistats här.

Nästa förhistoriska inslag är ett gravfält(?) som möjligen kan hänföras till järnåldern. Gravfältet innehåller sex små, enskiktade stensättningar och är beläget i Månsabolas sydöstra hagmark. Med viss tvekan är anläggningarna registrerade som gravar, UV 30, St Åby sn. De kan vara röjningsrösen, men detta gör dem inte mindre intressanta, då de i så fall är spår av en mycket tidlig odling, kanske förhistorisk.

Sannolikt är också UV 31, St Åby sn, av mycket tidigt datum. Området med fossil åkermark börjar ca 20 m väster om det ovan nämnda gravfältet, och består av knappt tio små, kompakta rösen. Dessa rösen är dock av en lite annan karaktär än de som tolkats som möjliga gravar. De är visserligen små och ganska flacka, men innehåller mer sten och ligger dessutom i ett område där markytan tydligare är stenröjd och där man t o m bitvis kan urskilja ett åkerhak.

Åkrarna i övrigt är fortfarande ganska små och på vissa ställen mycket småflikiga. Åkrarna från 1706 års karta ligger vad jag kan avgöra inom de nu brukade åkrarna. På ett ställe, nr 4 på kartan, överensstämmer formen på åkern ganska väl med 1706 års markering. I övrigt ingår de små 1700-talsåkrarna i dagens större, sammanhängande åkrar. Flera av åkrarna och ängarna visar en rik förekomst av röjningsrösen. Dessa ligger främst på impediment i och mellan åkrarna, men även inom dessa. Röjningsrösen förekommer även inom vad som nu används som äng och hagmark, t ex på torpet Källyckans mark, UV 28, St Åby sn.

Månsabolas gamla tomt registrerades som UV 43.

Namnet Månsabola nämns första gången i skrift år 1577 enligt Ortnamnsarkivet i Uppsala.

Fastigheten är ett unikt exempel på en plats med lång kulturhistorisk kontinuitet, där människor från förhistorien och framåt vistats för längre eller kortare perioder.

Särskilt vill jag framhålla UV 29, St Åby sn, Stötatorpet, som en speciell plats. Här sköts 1800-talstorpets ägor väl och har ett högt upplevelsevärde.

Gravfältet, UV 30, St Åby sn, måste också räknas in i områdets särskilda kvaliteter, trots den osäkra bedömningen.

Gravfältet, UV 30, den fossila åkern, UV 31 och den gamla gårdstomten, UV 43 (bebyggd), utgör fasta fornlämningar. Torplämningarna UV 28 och UV 29 är möjliga fornlämningar. De finns inte med på 1706 års karta, men byggdes möjligen under 1700-talet. De övergavs 1872 respektive 1926.

Lilla Morlejan, Stora Åby sn, Lysings härad

Lilla Morlejan valdes ut då den ligger långt söderut i Hälaveden, precis vid smålandsgränsen. Avståndet till Vättern är ca 7,5 km. Dessutom är Lilla Morlejan ett exempel på en fastighet som ligger invid en sjö. Gärdens ägor är ca 1,4 km² stora. Gärdens kallas även för Lilla Morlegan eller Lilla Morliden.

Ordet "mor" har skiftande betydelse, men torde i detta sammanhang betyda sank skog, tät granskog (Pamp 1988).

Äldsta skriftliga belägg enligt Otrnamnsarkivet i Uppsala är år 1544 (Morgenlögh), Lilla Morlögan 1577.

Lilla Morlejan ligger i skogsbygden, och stora delar av gårdens ägor består av granskog. Terrängen är småkuperad, delvis stenig och blockig, och har inslag av kala berghällar. I väster gränsar fastigheten till Morlejsjön som är en liten, igenväxande sjö. Här förekommer häckande tranor enligt ägaren Veine Jakobsson. Området närmast sjön är flackt och sankt.

Ett nummer fanns antecknat i fornminnesregistret, RAÄ 229. Lämningen beskrevs som en sentida husgrund. I övrigt innehöll fastigheten inga kända fornlämningar.

Resultat av specialinventeringen

Det småkuperade, moränklädda odlingslandskapet kring gården Lilla Morlejan visade sig vara mycket spännande ur fornlämningshänseende.

Strax väster om själva gården ligger ca 15 anläggningar som sannolikt utgör ett järnåldersgravfält, UV 36. Bedömningen är dock inte helt enkel, eftersom läget i terrängen inte är optimalt för denna typ av gravar. De ligger i en nordvästslutning, precis där den planar ut och möter sankare mark. Det sannolikaste läget för ett gravfält skulle snarast tänkas vara på eller i anslutning till krönet av någon av alla de kullar och höjdryggar som terrängen erbjuder. Vissa av anläggningarna är dock mycket gravlika såväl till sin form som till sitt stenmaterial, och detta talar mot att de skulle utgöra röjningsrösen. Det finns ändå en möjlighet att detta faktiskt är spår av en mycket tidig odling, vilket inte gör anläggningarna mindre intressanta.

Ytterligare gravar finns ca 250 m öster om gården, strax norr om vägen. Här rör det sig om två till tre stensättningar, UV 37, som ligger på krönet av en mindre, markant kulle. De ligger inom ett område med fossil åkermark, UV 38.

Benämning	Typ	Källa	Status
RAÄ 229	Torplämning	LMV, Inv	Möjlig fornlämning
UV 33	Fossil åkermark	LMV, Inv	Möjlig fornlämning
UV 34	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 35	Fossil åkermark	LMV, Inv	Möjlig fornlämning
UV 36	Gravfält?	Inv	Fast fornlämning
UV 37	Gravar	Inv	Fast fornlämning
UV 38	Fossil åkermark	Inv	Fast fornlämning
UV 39	Fossil åkermark	LMV, Inv	Möjlig fornlämning
UV 40	Torplämning	Inv	Möjlig fornlämning
UV 41	Fossil åkermark	LMV, Inv	Fast fornlämning
UV 42	By/gårdstomt	LMV, Inv	Fast fornlämning
1	Vattenhål	Inv	Ej fornlämning
2	Vattenhål	Inv	Ej fornlämning

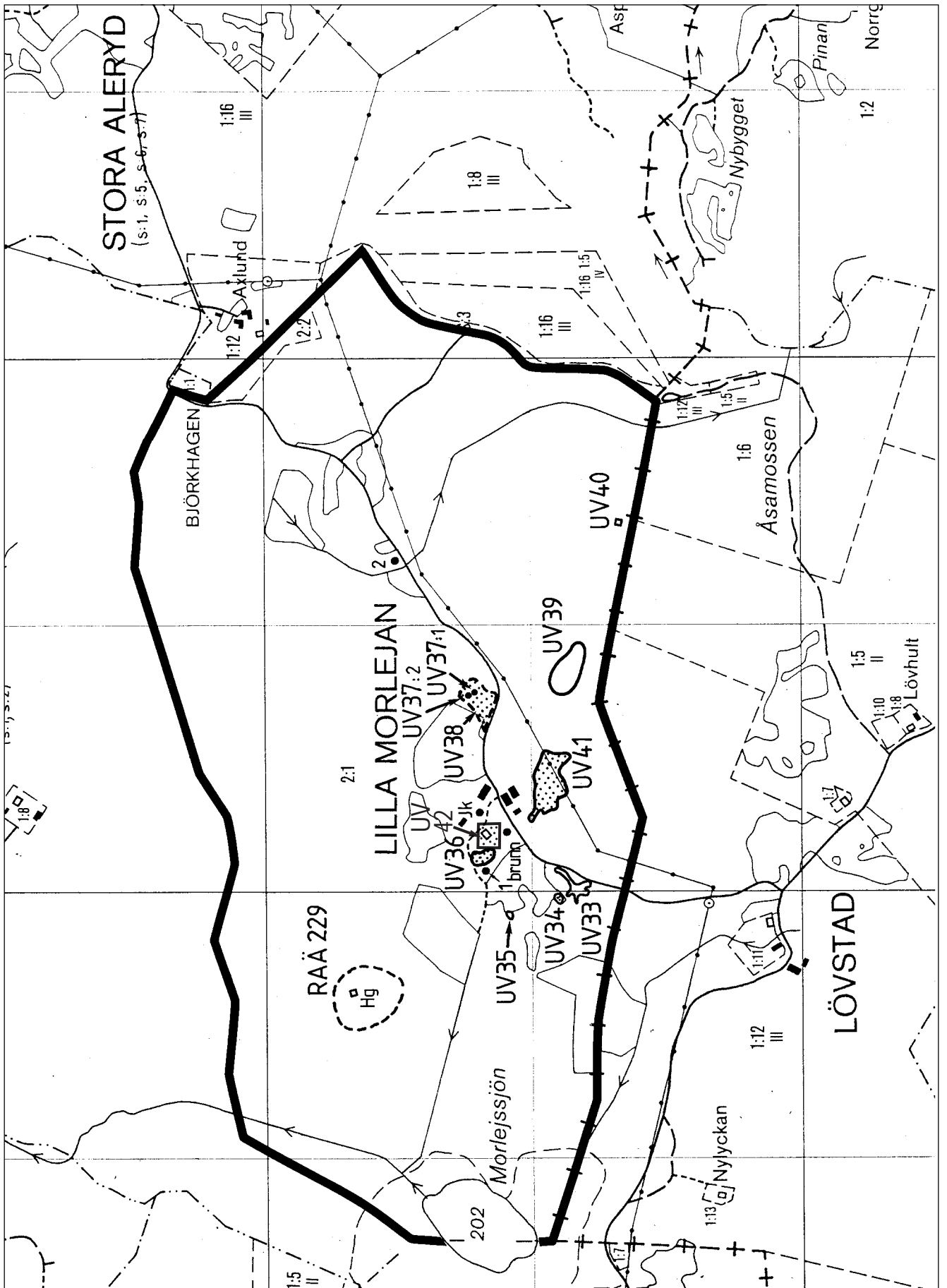

Fig 4. Udrag ur Ekonomiska kartans blad 7E 8g Morlejan (074 86), med utredningsområdet och samtliga berörda lämningsmarkerade. Skala 1:10 000.

Lilla Morlejans gamla gårdstomt registrerades, UV 42. Läget är markerat från 1708 års karta och sammanfaller väl med nuvarande gårdsplats.

Sammanlagt sex områden med fossil åkermark antecknades. Av dessa utgör tre fasta fornlämningar och tre möjliga fornlämningar.

I ett par fall kan man i utkanten av en senare brukad åker se flera röjningsrösen av hackerörstyp. Sannolikt har då hela ytan varit odlad mycket tidigt, kanske med början under järnåldern. Senare har de flackare, och för modernare brukningsmetoder mer lämpliga, avsnitten fortsatt att brukas under lång tid.

Den fossila åkermarken ingår nu i betesmarken. Tack vare hästar, kor och kalvar hålls de äldre åkerytorna öppna och välbevarade.

RAÄ 229, i fastighetens västra del, beskrevs i fornminnesregistret som en sentida husgrund. Vid inventeringen ändrades beskrivningen till torplämning. Torpet finns antecknat som ett jordtorp på 1881 års häradslista. Torpets åkrar och röjningsrösen är fortfarande synliga trots att området granplanterats på 1960-talet. Planteringen föregicks av plöjning med enskärig plog och traktor, men genomfördes så skickligt att inte ett enda röjningsröse skadades. Fårorna efter plöjningen syns fortfarande tydligt.

Ytterligare en husgrund (torplämning?) antecknades, UV 40. Här är endast grunden med spismursröse synlig, inga åkrar.

Båda torplämningarna har registrerats som möjliga fornlämningar.

Sammanfattning

Lilla Morlejan uppvisar en stor variationsrikedom vad gäller forn- och kulturlämningar. I det vackra, omväxlande och genom bete välbevarade odlingslandskapet finns tydliga spår från järnåldern och framåt.

Morlejan nämns för första gången i skrift år 1544 och Lilla Morlejan år 1577.

Lilla Morlejans gamla gårdstomt registrerades som UV 42. Tomten är bebyggd.

De äldsta lämningarna utgörs av två stensättningar, UV 37, och ett gravfält(?), UV 36. Gravfältet består av ca 16 flacka stensättningar, varav 13 är runda, en är kvadratisk och två är avlånga. Gravarna ligger lågt ner i terrängen, nära flack och lite sankare mark, därav tveksamheten i bedömningen. Det finns en möjlighet att anläggningarna utgör röjningsrösen från en tidig odlingsfas.

Två områden med fossil åkermark, UV 38 och UV 41, är möjligen samtida med gravarna. Röjningsrösen är här av hackerörstyp. Båda områdena utgör fasta fornlämningar.

Ännu ett område med fossil åkermark har registrerats som fast fornlämning, UV 34. Här ligger 1708 års karta till grund för bedömningen.

Vidare har tre områden med fossil åkermark bedömts utgöra möjliga fornlämningar, UV 33, UV 35 och UV 39.

En husgrund med spismursröse registrerades i fastighetens sydöstra del, UV 40. Husgrunden har inte gått att datera med hjälp av kartor. Den har registrerats som en möjlig fornlämning.

RAÅ 229, i fastighetens västra del, beskrevs i fornminnesregistret som en sentida husgrund. Vid inventeringen ändrades beskrivningen till torplämning (möjlig fornlämning). Torpet finns antecknat som ett jordtorp på 1881 års häradscharta. Torpets åkrar och röjningsrösen är fortfarande synliga trots att området granplanterats på 1960-talet. Planteringen föregicks av plöjning med enskärig plog och traktor, men genomfördes så skickligt att inte ett enda röjningsröse skadades. Fårorna efter plöjningen syns fortfarande tydligt.

Lilla Morlejans inägomark har idag ett mycket stort upplevelsevärde. Här känns det förhistoriska och medeltida landskapet levande, mycket tack vare betande hästar och kor. Här finns också möjlighet att studera välbevarade lämningar från olika tidsperioder.

Slutord

Det har varit en förmån att få delta i projektet Hälavedsbygden. Denna bygd är tämligen okänd vad gäller fornminnen. Delvis beror detta naturligtvis på att området inte varit utsatt för någon omfattande exploatering som krävt arkeologiska utredningar och undersökningar. Delvis tror jag också att det helt enkelt har ansetts att denna skogsbygd inte har varit bebodd speciellt länge, och därför bedömts som ganska ointressant ur fornminnessynpunkt. Det är nu trevligt att få vara med och ändra på denna bild. Dessutom har det varit mycket berikande för mig som arkeolog att få arbeta på detta, för mig lite annorlunda, sätt. Jag kommer för all framtid att se på senare tiders kulturspår med helt andra ögon.

Inventeringen har omfattat fyra av Hälavedens 158 fastigheter.

Resultatet av inventeringen har visat att spår finns kvar ända från stenåldern (Månsabola). Järnåldern finns representerad i flera fall, Tingstad, Lilla Morlejan och sannolikt också Månsabola, både genom gravar och odlingspår.

Erfarenheter från många utgrävningar visar att stora förhistoriska grav- och boplatssområden kan finnas i anslutning till vad som idag syns som enstaka gravar eller röjningsrösen. Hälavedens dolda förhistoria kan alltså vara betydligt mer omfattande än de idag synliga anläggningarna.

Den mycket stora mängd lämningar som enligt kartor kan härledas till 1700-talet (de äldsta kartorna är från tidigaste 1700-tal) visar på ett stort markutnyttjande under denna tid. Sannolikt etablerades de tre fastigheterna Månsabola, Lilla Morlejan och Rödebol redan under 1500-talet, enligt uppgifter från Ortnamnsarkivet. Tingstad finns nämnt redan under 1300-talet.

Unikt för de beskrivna fastigheterna är att en så stor del av de tidiga bosättnings- och bebyggelsepåren har bevarats. Detta tack vare att många av Hälavedsbygdens små gårdar helt enkelt inte lämpat sig för stordrift och att någon omfattande sammanslagning av de små åkrarna därför inte har skett. Ofta ligger de äldre åkrarna i dagens hagmarker.

1800-talet visar sig främst i flera, ofta välbevarade, torplämningar.

Det bestående intrycket är att Hälaveden är en sagolikt vacker och dessutom spännande bygd, som har en mycket intressant och lång historia att berätta.

Linköping i maj 1999

Pia Nilsson

Referenser

Litteratur

Franzén, Gösta. Ortnamn i Östergötland. Stockholm 1982.
Pamp, Bengt. Ortnamnen i Sverige. Lund 1988.

Arkiv

Fornminnesregistret.
Ortnamnsarkivet, Uppsala.

Kartor

Tingstad

Akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.
Akt 242, St Åby sn, år 1878, laga skifte

Mänsabola

Akt 8, St Åby sn, år 1706, arealavmätning.

Lilla Morlejan

Akt 12, St Åby sn, år 1708, arealavmätning.
Häradskartan, Lysings härad, år 1881.

Rödebol

Häradskartan, Lysings härad, år 1881.
Ekonomiska kartan, blad 8E Og Visjön, år 1948.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut 1998-11-05

Länsstyrelsens dnr 223-8150-98

Riksantikvarieämbetets dnr 421-4967-1998

Projektkod 1510116

Personal Pia Nilsson, Anna Ulfhielm, Lars Z Larsson

Teckenförklaring

- Gräns för utredningsområdet
- Fast fornlämning
- Möjlig/ej fornlämning
- Område med oklar begränsning
- Plats för lämning

Bilaga 1. Nyupptecknade UV-nummer

St Åby socken

UV 1 R

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Tämligen plan moränmark. Hagmark.

Beskrivning: Fossil åkermark. Flikig åker, 50x15 - 60 m stor (N-S). Åkern finns på 1784 års storskifteskarta. Åkerytan med åkerhaken är fortfarande tydliga. Åkern är nu helt övergiven och ligger i hagmark.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 2

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Tämligen flack moränmark. Hagmark.

Beskrivning: 1) Fossil åkermark, halvmåneformad åker, ca 20x12 m (VNV-ÖSÖ).

Synliga hak. Röjningssten längs kanten. Åkern finns på 1784 års karta, men är övergiven och ligger nu i betesmark. Fast fornlämning.

4 m Ö om nr 1 är: 2) Fossil(?) åkermark, ca 12x3,5 m st (VNV-ÖSÖ). Synliga åkerhak.

Röjningssten kastad längs kanterna. Båda åkrarna finns på Laga skifteskartan från år 1878.

Då ser de ut att vara sammanhängande. Ej med på 1784 års karta.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte (avser nr 1) samt akt 241 - 242, St Åby sn, år 1878, Laga skifte.

UV 3

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Hagmark.

Beskrivning: Fossil åkermark, cirka 30x20 m stor (Ö-V). Den nu övergivna åkern finns på 1784 års karta. I åkern ligger några block och en del röjningssten ligger i kanterna.

Åkern är nu betesmark. Åkerytan utgör idag en del av en större, yngre åker. Fast fornlämning.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 4

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Beskrivning: Fossil åkermark, röjningsröseområde, ca 40x40 m stort (NÖ-SV), bestående av cirka 10 röjningsrösen, 1 - 2,5 m i diam och 0,2 - 0,7 m höga, av 0,15 - 0,4 m stora stenar. Oftast består de av sten som plockats upp på markfasta block. Åkerhak, ca 11 m långt (SSV-NNÖ) i områdets östra kant. Områdets SSV kant gränsar till en åkeryta, ca 30x12 m stor (VNV-ÖSÖ), omgiven av diken, bitvis med stensatt kant. Belägen i mycket sank mark. Enstaka röjningsrösen i kanten. Sannolikt 1800-tal. Kan ej urskiljas på Laga skifteskartan från år 1878 eller på storskifteskartan från år 1784.

UV 5

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Tämligen plan moränmark. Tomtmark och hagmark.

Beskrivning: By/gårdstomt, ca 170x90 - 140 m stor (Ö-V). Tingstads gamla tomt enligt 1784 års karta. Idag är tomten bebyggd med en gård. Tomtens östra del är hagmark. Inga husgrunder är synliga. Fast fornlämning.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 6

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Orientering: Genomkorsas av enskild väg.

Terräng: Skogsmark.

Beskrivning: Torplämning, enligt 1784 års karta ca 70x20 - 30 m stor (N-S). Centralt i området, 1,5 m väster om vägen, finns ett spismursröse(?), ca 3x3 m stort och 0,9 m högt. I området finns spår av stenmurar och röjningsrösen, men miljön är mycket fragmentarisk och förstörd. Fast fornlämning.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 7

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Moränmark. Skogsmark.

Beskrivning: Torplämning, ca 40x20 m stor (N-S). Finns på 1784 års karta. I östra kanten finns rester av en cirka 12 m lång stenmur. Spismursröse kan ej säkert urskiljas. Röjningsrösen finns i områdets kanter. Inga åkerformer kan iakttagas. Nordväst om området finns flera röjningsrösen med mycket små odlingsytor emellan. Dessa åkrars ålder är osäker, de finns ej med på storskifteskartan. Torpområdet genomkorsas av en skogsväg, och är mycket påverkat av detta. Cirka 10 m väster om området finns en åker, ca 30x10 - 20 m stor (NV-SÖ). Åkerytan är plan, svagt SV-sluttande och väl stenröjd. I östra kanten är åkerhaket fortfarande synligt längs ett par meter. Åkern finns i detta läge ej med på 1784 års karta, men har sannolikt hört till torpet.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 8

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Beskrivning: Torplämning, ca 110x20 - 60 m stor (NV-SÖ). I norra delen finns rester av stenmurar och en öppen glänta. Torpgrunden är ca 6x5 m (N-S) och 0,3 m hög, kraftigt övertorvad. Spismursröse i NÖ delen, ca 2,5x2,5 m stort och 0,9 m högt. En stor gran och ett fruktträd växer i grunden, och syren intill. I områdets sydvästra kant har odlats ända fram till angränsade våtmark. Här finns en av områdets tre något större sammanhängande åkrar. De andra två finns i området västra del. I övrigt finns bara mycket små röjningar, där det har krävts mycket stenplockning. Här finns alltså gott om stora röjningsrösen med pyttesmå åkrar emellan. Detta är särskilt tydligt i områdets västra del. Inga åkerformer som hak och terrasser är synliga. I SSÖ skjuter en stenlagd väg ut i våtmarken. Vägen är ca 3 m bred och nu synlig ca 15 m lång (N-S). Vid besiktningstillfället var vägen omgiven av vatten på båda sidor. I områdets SÖ kant ligger en stenmur, uppförd av block intill 1,5 m stora. Den fortsätter mot norr (på norra sidan av fastighetsgränsen), men blir där låg och oansenlig. Torpområdets vegetation utgörs av barrskog med inslag av någon björk och fruktträd. Kulturväxter, t ex brännässlor förekommer. Området är antecknat som åker på 1876 års karta.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping. Akt 242, St Åby sn, år 1876. Laga skifte.

UV 9

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Flack moränmark, bäck i V. Granskog.

Beskrivning: Väg/vallanläggning, ca 90 m lång (ÖSÖ-VNV), ca 3,5 m bred och 0,15 - 0,4 m hög. Kraftigt övermossad. Av huvudsakligen 0,15 - 0,4 m stora stenar. I väster gör vallen/vägen ett avbrott för bäcken, men fortsätter sedan åt väster. Vallen slutar abrupt i öster, en stig vidtar. Vägen/vallen ger ett ungt intryck. Den är inte, och har inte varit, trädbevuxen. Kanske har den haft samband med planterandet av den omgivande, ganska unga, granskogen?

UV 10

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Beskrivning: Torplämning, ca 400x50 - 100 m (NNV-SSÖ). Rytartorp enligt 1784 års karta. Fortfarande är torpgrunden urskiljbar. Den är ca 8x6 m (N-S) och intill 0,2 m hög. Spismursröset är ca 1 m högt och 2,5x2,5 m stort. Omedelbart SV om grunden är en källargrund, ca 3x3 m stor och 1 m djup. I spismursröset är en skylt uppsatt. Texten lyder: Grenadjärtorp för Tingstad. Siste grenadjären nr 106 Karl Edvard Strid. Född 1881 avsked 1909. Emigrerade till Amerika samma år.

Fortfarande är samtliga små åkrar från 1784 års karta urskiljbara, tydligast N om brukningsvägen/stigen.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 11

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Hagmark.

Beskrivning: Fossil åkermark. Åkeryta ca 20x10 m (L-formad) stor. Enstaka röjningsrösen i kanterna. Avslutas med terrasskant åt nordost. Tydligt hak längs södra kanten. Åkerns läge identiskt med det på 1784 års karta. Fast fornlämning.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 12

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Beskrivning: Fossil åkermark. Röjd yta, ca 18x12 m (NNV-SSÖ). 1784 års åker iakttagbar trots viss utjämning av de tidigare flikigare kanterna. En flik i åkerns SÖ del är borta nu.

Mycket röjningssten längs kanterna, främst vid NÖ kanten.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 13

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Skogsmark.

Beskrivning: Fossil åkermark. Åkeryta, ca 90x10 - 40 m stor (N-S). Åkern kallas Hybblelyckan på 1784 års karta. Röjningssten längs kanterna och i ett par samlingar centralt i åkerns bredaste del, då i anslutning till jordfasta block och bergklackar. Ställvis avslutas åkerytan med terrasskanter.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, St Åby sn, akt 52, år 1784, storskifte.

UV 14

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Beskrivning: Torplämning, ca 70x40 - 50 m (N-S). Inget iakttagbart spismursröse.

Centalt i området är en stenrad, ca 6 m lång (NNÖ-SSV). Denna kan utgöra en husgrundsrest. Antydning finns till en ca 6x4 m stor förhöjning (grund?). S härom är en källargrund, ca 4 m i diam och med 1 - 1,5 m br och ca 0,3 m h vallar. Gropen är 1 - 1,5 m i diam och intill 0,4 m dj. Torpområdet är stenröjt med enstaka röjningsrösen. Inga tydliga kulturväxter.

UV 15

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Beskrivning: Fossil åker. Plan åkeryta ca 10x7 m (Ö-V). Någon röjningssten längs kanterna och upplagd på block. Terrasskant i SV till NÖ. Denna yta utgör sannolikt den Ö spetsen av en på 1784 års karta markerad åker. Resten av denna större åker uppgår i en sentida brukad åker. Möjlig fornl.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 16

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Skog/hagmark.

Beskrivning: Fossil åkermark, ca 45x20 - 30 m stor (Ö-V). Åkern överensstämmer med 1784 års läge. Röjningssten i rösen längs kanten samt i ett parti centralt i området (naturlig kulle som påförts röjningssten).

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 17

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Skog/hagmark.

Beskrivning: Fossil åkermark, ca 40x20 m stor (NNÖ-SSV). Åkern överensstämmer med 1784 års läge. Vål stenröjd yta, med röjningsrösen längs kanterna.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 18

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Skogsmark.

Beskrivning: Torplämning, ca 70x40 - 80 m stor (Ö-V). Vål röjd yta med röjningsrösen i ytterkanterna, samt breda vallar av röjningssten i V och Ö kanterna. Inget synligt spismursröse. Möjligen har torplämningen UV 14, St Åby sn, utgjort del av samma torp? Skylt i S kanten av området. Texten lyder: Ahlstorp på Tingstad ägor. Jordbruksarbetaren och före dätta livgardisten Johan Jonsson Ahl född 1817 död 1889 och Maja Lotta Svensdotter född 1817 död 1908.

UV 19

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Hagmark.

Beskrivning: Fossil åkermark. I den nuvarande hagmarken är åkern från 1784 års karta fortfarande synlig. Åkern har tidigare även fortsatt in över ägo gränsen åt öster, men där ingår den nu som del i en större, modern åker.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 20

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Hagmark.

Beskrivning: 1) Fossil åkermark, 200x10 - 20 m (N-S). Den nu övergivna åkern finns på 1784 års karta. Åkern ligger inkilad mellan berg och följer dess kanter. Röjningssten ligger ställvis runt lämningen. Idag öppen betesmark.

Ca 30 m VSV om nr 1 är: 2) Fossil åkermark, ca 15x7 m (N-S). Den nu övergivna åkern finns på 1784 års karta. Idag öppen betesmark.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 21

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Hagmark.

Beskrivning: 1) Fossil åkermark, 30x10 m (Ö-V). Den nu övergivna åkern finns på 1784 års karta. Åkermarken ligger strax norr om ett berg på en lägre nivå än de övriga röjda ytorna. Ett fåtal röjningsrösen finns inom själva åkerytan. Idag betesmark med en del träd.

2) Fossil åkermark, 25x10 m (N-S). Den nu övergivna åkern finns på 1784 års karta. Ligger mellan två berg och utnyttjar den släta ytan som finns där emellan. En del röjningsrösen finns runt kanterna. Idag betesmark med en del träd.

3) Fossil åkermark, 35x10 m (N-S). Den nu övergivna åkern finns på 1784 års karta. Ligger mellan två berg och utnyttjar den släta ytan som finns där emellan. En del röjningsrösen finns runt kanterna. Idag betesmark med en del träd.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 22

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Skogsmark.

Beskrivning: 1) Fossil åkermark, 20x10 m, (Ö-V). Den nu övergivna åkern finns på 1784 års karta. Skogsmark.

2) Fossil åkermark, 15x10 m, (NV-SÖ). Den nu övergivna åkern finns på 1784 års karta. Skogsmark.

3) Fossil åkermark. Öster om en röjd yta finns synliga rester av nu övergivna åkrar som finns på 1784 års karta. Skogsmark.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 23

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Skogsmark.

Beskrivning: Fossil åkermark, 25x20 m, (NV-SÖ). Den nu övergivna åkern finns på 1784 års karta. Skogsmark.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 24

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Skogsmark.

Beskrivning: Fossil åkermark, ca 10x10m. Den nu övergivna åkern finns på 1784 års karta. Skogsmark.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 25

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Bäck i skogsmark.

Beskrivning: Kvarnlämning, ca 50x3 - 30 m stort (N-S) bestående av 1 dammvall och 1 kvarngrund. Dammvallen är ca 50 m l och 1 - 4 m br och intill 0,6 m h. Den är byggd av 0,3 - 0,6 m stora stenar och jord. Rester av kvarngrunden finns på båda sidor av bäcken. På den södra sidan finns en 4x3 m stor stensamling som delvis är kallmurad. På den norra sidan finns något liknande men pga högt vatten gick det inte att gå över bäcken. Kvarnen och vallen finns med på 1784 års karta.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 26

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Hagmark.

Beskrivning: Torplämning, ca 90x70 m stor (N-S) bestående av 1 husgrund och 3 röjda ytor. Husgrunden är 10x4 m stor (10 - 220 gon) och uppbyggd av kallmurad sten intill 0,3 m h. I mitten på dess västra kant ett spismursröse, 2x2 m stort och 0,3 m h. De röjda ytorna ligger runt husgrunden. Idag öppen betesmark.

UV 27

Ek kartblad: 7E 9g Harsbol.

Terräng: Hagmark.

Beskrivning: Fossil åkermark, ca 20x10m (NNÖ-SSV). Den nu övergivna åkern finns på 1784 års karta. Idag betesmark.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 52, St Åby sn, år 1784, storskifte.

UV 28

Ek kartblad: 8E 0h Bonderyd.

Terräng: Flack, låglänt moränmark. Bäck i N. Hagmark med omgivande barrskog.

Namn: Torpet Källyckan.

Beskrivning: Torplämning, ca 180x30 - 70 m stor (ÖNÖ-VSV). Inom området finns en husgrund, ca 5x4 m (Ö-V). Centralt i denna är en övertorvad förhöjning, sannolikt spismursröset. Förhöjningen är ca 2x2 m stor och 0,4 m h. Inom området finns ett flertal röjningsrösen, ofta tämligen stora. Området omgärdas till stora delar av en trädgårdesgård i ganska dåligt skick. Torpområdet utgör idag hagmark. Torpgrunden är skyltad. Texten lyder:

Torpet Källyckan Månsabola ägor
Sist boende Sven Johan Käll f 1809
död 1866 o HH Carin Jaensdotter f 1808
död 1868 dottern Matilda f 1833
och hennes son Carl August född 1860
De flyttar till Ödeshög 1872
Husen rivs

ÖHF (Ödeshögs hembygdsförening)

UV 29

Ek kartblad: 8E 0h Bonderyd och 8E 1h St Åby.

Terräng: Ganska flack moränmark. Sankmark i NV. Ängsmark med omgivande barrskog.

Namn: Stötatorpet.

Beskrivning: Torplämning, ca 100x50 m (NV-SÖ). Husgrunden är va 9x6 m (Ö-V). I Ö delen är spismursröset, ca 2x2 m st och 0,4 m h. Omedelbart N om grunden finns stenfotsrader som sannolikt utgjort uthusgrund. 16 m V om torpgrunden finns ytterligare en till två grunder, sannolikt efter uthus. Grunderna ryms inom ett ca 7x7 m st område. I Ö delen av området finns en jordkällare utan tak. Källaren är ca 4x3 m (N-S) st och har ca 0,5 m h väggar av 0,2 - 0,5 m st stenar, enstaka större. Öppning åt S. Ett röjningsröse ligger mitt i den väl röjda marken, övrig röjningssten ligger längs kanterna i rader eller rösen. Torpgrunden är skyltad. Texten lyder:

Stötatorpet Månsabola ägor
Sist boende
Carl August Andersson f 1847
Död 1932 OHH Maria Dorotea Tell f 1853 död
1926
Husen rivs 1934

ÖHF

UV 30

Ek kartblad: 8E 0h Bonderyd.

Terräng: Krön och begynnande S-sluttning i moränmark med inslag av berg i dagen.

Hagmark med stora lövträd.

Beskrivning: Gravfält?, ca 40x20 m st (N-S), bestående av 6 fornlämningar. Dessa utgöres av runda och närmast runda stensättningar?, ca 2 - 3 m i diam och 0,15 - 0,2 m h med fyllning av 0,15 - 0,35 m st stenar, enstaka större. Anläggningarna är enskiktade. Ibland är de skramliga pga ytligt berg under. En anläggning ligger i en cirkelformad fördjupning i en mindre bergsklack. Anläggningarna är svarbedömda. Kan vara fossila röjningsrösen. Mot detta talar dock att stenarna endast är lagda i ett skikt. Inga tydliga åkerytor, hak etc kan heller ses. Jämför dock med UV 31, St Åby sn. Området är inte markerat som åkermark på 1706 års karta, akt 8.

UV 31

Ek kartblad: 8E 0h Bonderyd.

Terräng: Utplanande SV-sluttning i moränmark. Hagmark med inslag av stora lövträd.

Beskrivning: Fossil åkermark, ca 40x30 m (ONO-VSV), bestående av knappt 10 röjningsrösen, röjd yta samt i S ställvis iakttagbart åkerhak. Röjningsrösen är 2 - 3 m i diam och 0,2 - 0,3 m h av 0,2 - 0,4 m st stenar. Ett par rösen ligger invid jordfasta block. Rösen är rejält övermossade i kanterna, och ger ett mycket ålderdomligt intryck. De är väl hopsjunkna. Området är inte markerat som åkermark på 1706 års karta. Anläggningarna påminner om de i UV 30, St Åby sn, men omges av tydligare odlingsspår. Dessutom innehåller de mer sten.

UV 32

Ek kartblad: 8E 0h Bonderyd.

Beskrivning: Lösfynd av stenyxa utan skafthål. Enligt Månsabolas ägare Sten Dalhög hittades strax norr om bostadshuset en stenyxa. Denna lämnades in till Östergötlands Läns museum för åldersbestämning, och finns fortfarande kvar där. Fyndplatsen är mycket ungefärligt inprickad. *Uppgiftslämnare:* Sten Dalhög, Månsabola 1:1. Tel: 0144-230 23, 230 44.

UV 33

Ek kartblad: 7E 8g Morlejan.

Terräng: Hagmark, fd åker.

Beskrivning: Flikig, stjärnformad åker, största mått ca 80x50 m (NÖ-SV). Röjningssten lagd längs kanterna, ibland i form av rösen. Åkerkanterna avslutas delvis av tydliga hak eller terrasskanter. Fortfarande är hela åkerytan klart synlig. Åkern finns ej med på 1708 års arealavmätningsskarta (akt 12), men dess utseende och småflikighet tyder på att den tagits i bruk tidigt, möjligen under slutet av 1700-talet.

UV 34

Ek kartblad: 7E 8g Morlejan.

Terräng: Hagmark, fd åker.

Beskrivning: Flik av åker, ca 25x10 m (ÖNÖ-VSV). Åkern var i bruk på 1708 års karta, men idag är denna flik skild från den övriga åkern och ingår nu i hagmarken. Ytan är väl röjd, den mesta röjningsstenen finns längs den NNV sidan.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 12, St Åby sn, år 1708, arealavmätning.

UV 35

Ek kartblad: 7E 8g Morlejan.

Terräng: Fd åker, nu hagmark.

Beskrivning: Flik av åker, ca 20x10 m (NÖ-SV). Resten av åkern i bruk, men denna flik är skild från åkern och ingår nu i hagmarken. En tydlig terrass avslutar ytan i NNV. Ej med på 1708 års arealavmätningsskarta (akt 12).

UV 36

Ek kartblad: 7E 8g Morlejan.

Terräng: NV-sluttande moränmark. Sankare mark i NV, gårdsbebyggelse i SÖ. Hagmark.

Beskrivning: Gravfält?, ca 40x20 - 35 m (NV-SÖ), bestående av ca 16 anläggningar.

Dessa utgöres av ca 13 runda och oregelbundna stensättningar, 2 ovala stensättningar och 1 kvadratisk stensättning. De runda och oregelbundna stensättningarna är ca 1,5 - 4 m i diam och 0,1 - 0,3 m h av huvudsakligen 0,15 - 0,4 m st stenar. Inslag av större stenar och jordfasta block. En anläggning har en gles kantkedja (saknas i SÖ) av 0,3 - 0,6 m l stenar, mittstenpackningen kring ett par jordfasta block är ca 2,5 m i diam och 0,3 m h. De ovala stensättningarna är ca 3x4 m st (Ö-V) och 0,2 - 0,3 m h. Den kvadratiske stensättningen är ca 3x3 m (NNV-SSÖ) och 0,3 m h. Bedömningen är svår, detta skulle kunna vara fossil åkermark. Läget skulle snarast tyda på detta. Men en del av anläggningarna är så distinkta i sin form och har så gravlikt utseende att området bedöms att sannolikt utgöra ett gravfält. Inslag av röjningsrösen (sannolikt förhistoriska) skulle dock kunna ingå i det markerade området.

UV 37

Ek kartblad: 7E 8g Morlejan.

Terräng: Krön i småkuperad moränmark. Hagmark med inslag av stora björkar.

Beskrivning: 1) Stensättning, närmast kvadratisk, ca 4x4 m och 0,1 - 0,2 m h. Övertorvad med i ytan enstaka stenar, 0,15 - 0,25 m st. Mittblock, ca 0,9 m h och 0,8 - 0,9 m i sida.

14 m NNV om nr 1 är: 2) Stensättning, närmast rund, ca 3 m i diam och 0,2 m h med fyllning av 0,2 - 0,3 m st stenar, enstaka större. Mittblock, ca 1,3 m l (SSV-NNÖ), ca 0,7 m br och 0,6 m h. Övermossad.

7 m SSV om nr 1 är: En mindre, oregelbunden stensamling, ca 1x1 m st och 0,1 m h.

Kan utgöra rest av ännu en grav. Röjningsröse?

Gravarna ligger inom ett område med fossil åkermark, UV 38, St Åby sn.

UV 38

Ek kartblad: 7E 8g Morlejan.

Beskrivning: Fossil åkermark. 80x70 m (NÖ-SV). I området ingår även två fd åkerflikar som använts i sen tid, men nu ligger i hagmarken. Mellan och utanför dessa finns ett tiotal röjningsrösen, runda och ovala, av varierande storlek (vanligen ca 3 m i diam och 0,2 - 0,3 m h). Stenarna är huvudsakligen 0,2 - 0,3 m st, enstaka större. Rösena ligger ofta i anslutning till markfasta block. Rösena är övermossade och väl hopsjunkna. Området utgöres inte av åker på 1708 års arealavmätningsskarta (akt 12). Inom området ligger två gravar, UV 37, St Åby sn.

UV 39

Ek kartblad: 7E 8g Morlejan.

Terräng: Fd åker, nu hagmark.

Beskrivning: Fd åker, ca 110x20 - 45 m st (ÖSÖ-VNV). Åkerytan är ojämn med tämligen rikligt inslag av markfasta stenar och block. Ibland har röjningsrösen staplats i anslutning till dessa, annars ligger röjningsstenen i rösen och vallar utanför åkerkanten. Åkern är en sammanhängande yta, men lätt kuperad och ojämn. Åkern finns ej med på 1708 års arealavmätningsskarta (akt 12). Sannolikt en 1800-talsåker. Den brukades fram till ca 1960 enligt nuvarande markägaren.

UV 40

Ek kartblad: 7E 8g Morlejan.

Terräng: Skogsmark.

Orientering: Omedelbart N om mindre brukningsväg.

Beskrivning: Torplämning, husgrund, ca 5x5 m st och 0,15 m h. Övermossad/övertorvad stenfot. I NÖ hörnet är spismursröset, ca 2x2 m st och 0,4 m h.

UV 41

Ek kartblad: 7E 8g Morlejan.

Terräng: Hagmark.

Beskrivning: Fossil åkermark, ca 150x20 - 70 m st (NV-SÖ). Inom området finns inslag av senare tiders åker, inom vilken 1708 års åker ryms. Dessa ytor är väl stenröjda, och röjningsstenen ligger i anslutning till markfasta block eller längs kanten. Utanför dessa åkerytor finns minst 15 röjningsrösen, närmast av hackerörskaraktär. De är 1,5 - 3 m i diam och 0,15 - 0,25 m h av 0,15 - 0,35 m st stenar. De är övermossade/övertorvade och väl hopsjunkna. Ibland ligger de i anslutning till block eller flacka hållar. Området är markerat som en helhet, med den fossila åkermarken mellan och utanför de ytor som är brukade längre fram i tiden. Sannolikt har hela det markerade området ingått i den äldsta markanvändningen. Områdets SÖ spets verkar vara påverkad av täkt.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 12, St Åby sn, år 1708, arealavmätning.

UV 42

Ek kartblad: 7E 8g Morlejan.

Terräng: Gårdstomt.

Beskrivning: By/gårdstomt. Inom ett ca 50x50 m st (N-S) område är enligt 1708 års karta Lilla Morlejans gamla tomt. Tomten är på kartan endast markerad med en hussymbol. Idag är tomten bebyggd med en gård. Lilla Morlejan nämns enligt Ortnamnsarkivet första gången år 1577 (Lilla Morlögan). Morgenlögh nämns år 1544.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 12, St Åby sn, år 1708, arealavmätning.

UV 43

Ek kartblad: 8E 0h Bonderyd.

Terräng: Gårdstomt.

Beskrivning: By/gårdstomt. Inom ett ca 70x50 m st (Ö-V) område är enligt 1706 års karta Månsabolas gamla tomt. Tomten är idag bebyggd med en gård. Månsabola nämns enligt Ortnamnsarkivet första gången år 1577.

Tidigare anteckningar: LMV Linköping, akt 8, St Åby sn, år 1706, arealavmätning.

Ödeshögs socken

UV 1

Ek kartblad: 8E 0g Visjön.

Terräng: Skogsmark.

Beskrivning: Fossil åkermark. Långsmal yta, ca 30x10 m (N-S). Ett par mindre röjningsrösen finns på ytan, resten av röjningsstenen ligger i rösen längs kanten. Åkern avslutas med en terrasskant i Ö och ett tydligt hak i V. Gränsar till ett sankt parti i Ö.

Tidigare anteckningar: Häradskartan Lysings härad år 1881, Ekonomiska kartan 8E 0g Visjön, år 1948.

UV 2

Ek kartblad: 8E 0g Visjön.

Terräng: Skogsmark.

Beskrivning: Fossil åkermark. Långsmal yta, ca 20x3 - 4 m NNÖ-SSV). Röjningsstenen är upplagd på uppstickande berghäll i NV samt lagd i mindre rösen, nu övermossade, främst längs kanten. Igenväxande, men fortfarande synlig åkeryta.

UV 3

Ek kartblad: 8E 0g Visjön.

Terräng: Skogsmark.

Beskrivning: Fossil åkermark. Väl stenröjd fd åker, ca 20x3 - 5 m (Ö-V). Röjningsstenen ligger i övermossade vallar och rösen längs kanten. Åkerytan har fortfarande tydliga begränsningar, ställvis i form av hak. Ytan finns med på 1881 och 1948 års kartor.

Tidigare anteckningar: Häradskartan, Lysings härad, år 1881. Ekonomiska kartan 8E 0g Visjön, 1948.

UV 4

Ek kartblad: 8E 0g Visjön.

Terräng: V-sluttande moränmark. Skogsmark.

Beskrivning: Fossil åkermark. Röjningsröseområde, ca 30x15 m st (NNV-SSÖ), bestående av ca 10 röjningsrösen. Dessa är huvudsakligen 1 - 2 m i diam och 0,2 - 0,4 m h av 0,2 - 0,4 m st stenar, enstaka större. Röjningsstenen ligger ofta i anslutning till markfasta block. Inom området finns två tydliga små röjda ytor. I N-NV avslutas området mot en äldre, igenväxande brukningsväg.

UV 5

Ek kartblad: 8E 0g Visjön.

Terräng: Skogsmark.

Beskrivning: Smal, vinklad åkeryta, ca 10x3 m st (Ö-V). Väl stenröjd yta med tydliga hak. Röjningsstenen ligger längs kanten. Åkern är ännu inte igenväxande.

UV 6

Ek kartblad: 8E 0g Visjön.

Terräng: Skogsmark (blandskog).

Beskrivning: Fossil åkermark, bestående av tre små åkerytor. De är ca 15 - 20x10 - 20 m st och ligger på rad (VNV-ÖSÖ). Ytorna är något ojämna men väl stenröjda. Röjningsstenen är huvudsakligen lagd i vallar och små rösen vid kanten, ofta på block. Åkerhaken är i huvudsak tydliga. Åkerytorna finns med på Häradskartan, men är övergivna på den gamla Ekonomiska kartan.

Tidigare anteckningar: Häradskartan, Lysings härad, år 1881. Ekonomiska kartan, blad 8E 0g, år 1948.

UV 7

Ek kartblad: 8E 0g Visjön.

Terräng: Skogsmark.

Beskrivning: Fossil åkermark Røjningsröseområde, ca 60x10 - 25 m (ÖNÖ-VSV), bestående av ett flertal røjningsrösen och flera mycket små, røjda ytor. Markytan är här ojämn och är inte røjdd från större stenar. Røjningsrösen är delvis övermossade/övertorvade och ligger ofta i anslutning till stora stenar eller block. Området ger ett ålderdomligt intryck. Svåravgränsat, därför streckat på kartan.

UV 8

Ek kartblad: 8E 0g Visjön.

Terräng: Del av tomtmark med lövträd.

Beskrivning: Fossil åkermark. Røjdd yta ca 30 m i diam, bestående av små røjda partier mellan ca 5 røjningsrösen. Dessa är oregelbundna, 2 - 3 m i diam och 0,15 - 0,4 m h och övermossade/övertorvade. De små røjda ytorna har inga tydliga begränsningar i form av hak. Större stenar är inte bortrøjda från ytorna.

Bilaga 2. Ändring av befintliga RAÄ-nummer

St Åby socken

RAÄ 229

Beskrivning: Torplämning, ca 110x100 m (N-S), I N delen av området finns en husgrund, ca 5x4 m (VSV-ÖNÖ) st och ca 0,15 m h. Övermossad/övertorvad. I SSV delen är ett spis-mursröse, ca 2,5x2,5 m st och ca 0,8 m h. Ungefär mitt i röset är en stor, flat, ca 1 m l håll synlig. Omedelbart S om grunden är en källargrop, ca 2x1,5 m st (NÖ-SV) och 1 m dj. Omedelbart N om grunden, och sammanbyggd med denna, är ytterligare en grund, ca 3x3 m st. På åkrarna inom torpområdet finns rikligt med røjningsrösen, "torprösen". De är ca 2 - 5 m i diam och 0,4 - 1,5 m h av 0,15-0,5 m st stenar. Rösena är höga och "skrämliga" samt övermossade. På 1960-talet planterades här barrskog. Plöjning skedde inför planteringen, men endast med traktor och enskärig plog. Fårorna efter plöjningen syns tydligt, men alla røjningsrösen och grunder är oskadade.

RAÄ 316

Likstenen. Stenen flyttad ur ursprungligt läge, och ligger nu ca 6 m V om vägkanten. Stenen är ca 2x1 m (SSÖ-NNV) st och ca 0,85 m h. Att detta är den sk Likstenen och att den är flyttad intygar Magnus Oskarsson, Tingstad. 0144-210 25.